

BİREYLERİN BİLİŞ İHTİYACI DÜZEYLERİNİN BİLİŞİM OKURYAZARLIĞINA ETKİSİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Alper DEĞERLİ*

ÖZET

Enformasyon ve iletişim teknolojilerinde yaşanan ilerlemeler sonucu günlük yaşantımız bilgisayarlar ve internet ile çevrelenmiştir. Bu yeni dünya düzenine ayak uydurabilmek için geleneksel okuryazarlığın ötesinde, bilişim okuryazarı olabilmek bir zorunluluk haline almıştır. Bireyin bilişim okuryazarlık düzeyinin ve bu niteliğe olan ilgisinin de bireylerin bilişsel düzeyi ile ilgili olduğu değerlendirilmektedir. Bu doğrultuda bireyin biliş ihtiyacı düzeyinin bilişim okuryazarlığı üzerinde bir etkisinin olup olmadığı araştırılmış, çalışma kapsamında Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu öğrencileri Biliş İhtiyacı ve Bilişim Okuryazarlığı üzerine ankete tabi tutulmuştur. Yapılan analiz çalışmaları sonucunda bireylerin biliş ihtiyacı düzeyinin bilişim okuryazarlığı seviyesi üzerinde pozitif ve anlamlı bir etkisinin olduğu saptanmıştır. Ayrıca hesaplanan biliş ihtiyacı skorları bağlamında; yüksek biliş ihtiyacı skoruna sahip bireylerin düşük biliş ihtiyacına sahip bireylere oranla bilişim okuryazarlığı seviyelerinin daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Biliş İhtiyacı, Bilişim Okuryazarlığı.

JEL Kodu: D83

A RESEARCH ON THE EFFECT OF INDIVIDUALS' NEED FOR COGNITION ON INFORMATICS LITERACY

ABSTRACT

Our daily lives are framed with computers and internet as a result of advancement at information and communication technologies. Beyond traditional literacy, being an informatics literate has become an obligation to keep up with to this new world order. It is considered that an individual's informatics literacy level and interest to this qualification are related with this individual's need for cognition level. Within this context it has been researched if individuals' need for cognition levels effect informatics literacy and in terms of this study Marmara University Vocational High School students were asked a questionnaire including Need for Cognition and Informatics Literacy Scales. In consequence of conducted analysis, a positive and significant effect of need for cognition level on informatics literacy level has been identified. Also within the scope of calculated need for cognition scores, it has been observed that individuals with high need for cognition have higher informatics literacy levels in comparison to individuals with low need for cognition.

Key Words: Need for Cognition, Infortics Literature.

JEL Code: D83

* Marmara Üniversitesi Bilişim Bilim Dalı Doktora Öğrencisi, degerlialper@gmail.com

1. GİRİŞ

Bilgisayarların ve internetin günlük yaşamın bir parçası olması ile birlikte enformasyon ve iletişim teknolojilerinde yaşanan dramatik gelişim toplumsal dönüşümü de beraberinde getirmiştir. İçinde bulunduğumuz bu dönem iletişim ve toplumbilimciler tarafından enformasyon çağı, üçüncü dalga, küresel köy, bilişim çağı gibi kavramlar ile tanımlanmaya çalışılmıştır. Yaşanan bu dönüşüm okuryazarlık kavramını da değişikliğe uğratmış, günümüzün bilgisayar ve internet dünyasında geleneksel okuryazarlık kavramı yeni bilgiye sürekli ve hızlı erişim konusunda yetersiz kalmıştır. Bu bağlamda bilişim okuryazarlığı bu yeni çağda bireyin sahip olması kaçınılmaz olan niteliklerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla toplumsal yapıda bilişim okuryazarlığının artırılması önem arz etmekte, bu artışın bir eğitim politikası olarak görülmesi gerçeği karşımıza çıkmaktadır. Bireye ait bilişsel süreçlerin bu kapsam dışında tutulamayacağı düşüncesinden hareketle, bireylerin çaba gerektiren bilişsel faaliyetlerle uğraşmasına yönelik kişilik eğilimi olarak ifade edilebilecek biliş ihtiyacı düzeylerine göre bilişim okuryazarlığı seviyelerinin değişiklik gösterebileceği değerlendirilmektedir.

2. BİREYİN BİLİŞ İHTİYACI

Biliş ihtiyacı temel olarak bireyin çaba gerektiren bilişsel faaliyetlerle uğraştığı bir kişilik eğilimi olarak ifade edilebilir. Bu doğrultuda biliş ihtiyacı çalışmaları, bireyin bu özelliğinin bir görev ya da sosyal enformasyon ile ilgili tavırlarını açıklamada yardımcı olacağı fikrinden yola çıkmaktadır (Cacioppo, Petty ve Kao, 1984, s.306). Cacioppo ve Petty'nin yüksek ve düşük olmak üzere ikili bir yapıda ele aldıkları biliş ihtiyacı; geleneksel bir ihtiyaçtan ziyade zaman içinde gelişmiş, kendine özgü, devamlı bir güdü olarak tanımlanabilmektedir. Bu kavramsallaştırma ile belirli bilişsel çıktılar yerine bilişsel işlemler üzerine odaklanılmakta, biliş ihtiyacı bireyin yetenekleri yerine güdü farklılıklarından yararlanmaktadır (Petty ve diğerleri, 2009, s.319).

Bireylerin birer mıknatıs olduğu düşünüldüğünde, günlük yaşam içinde enformasyonlar demir talaş parçalarına karşılık gelmektedir. Bu enformasyonların elde edilmesi, incelenmesi ve içselleştirilmesini; demir talaş parçalarının mıknatısa doğru hareket etmesine benzer şekilde değerlendirmek mümkündür. Bireylerin biliş ihtiyacı düzeyleri ise mıknatısların manyetik alanlarına karşılık gelmektedir (Cacioppo ve diğerleri, 1996, s.199). Yüksek biliş ihtiyacı ile düşük biliş ihtiyacı arasındaki ilk ve önemli fark, bireyin kendi

fikirlerini de kapsayacak şekilde tüm düşünme faaliyetlerinde yüksek biliş ihtiyacına sahip bireylerin düşük biliş ihtiyacına sahip bireylere oranla daha fazla düşünmeye eğilimli olmalarıdır (Petty ve diğerleri, 2009, s.326).

Diğer taraftan yüksek biliş ihtiyacına sahip bireyler; düşük biliş ihtiyacına sahip bireylere oranla daha fazla bilişsel tepkilere dayalı işleri yerine getirip daha fazla enformasyona dayalı işleri seçmekte, böylece karmaşık problemleri çözmede daha başarılı olmakta, daha yüksek ruhsal iradeye ve sonucunda daha yüksek eğitim başarısına sahip olarak enformasyonu işlemede daha fazla bilişsel kaynak kullanmaktadır. Ayrıca, kararlarında daha mantıklı hareket etmekte ve bilişsel faaliyetleri gerçekleştirirken ilgili enformasyonu daha fazla arayarak elde edip, düşünmekte ve aktarmaktadır. Bununla birlikte düşük biliş ihtiyacına sahip bireyler ise enformasyon ararken daha sezgisel bir yaklaşım sergilemektedir (Curşeu, 2011, s.415).

Bazı bireyler sürekli olarak bilişsel çaba gerektiren faaliyetler ile sürekli meşgul olmakta ve bundan memnuniyet duymakta iken, bazı bireyler bu faaliyetlerden görece olarak daha az motive olmaktadır. Diğer bir ifade ile yüksek biliş ihtiyacına sahip bireyler için düşünme gerektiren faaliyetler haz ve mutluluk sebebi iken; aynı faaliyetler düşük biliş ihtiyacına sahip bireyler tarafından, tam tersine, sıkıcı birer faaliyet olarak görülmektedir (Petty ve diğerleri, 2009, s.318). Diğer bir ifade ile yüksek biliş ihtiyacına sahip bireyler, bilişsel faaliyetler ile meşgul olmak için tam olarak motive olmakta ve bilişsel faaliyetler üzerinde, düşük biliş ihtiyacına sahip bireylerin geçirdiği kadar boşuna vakit geçirmemektedirler (Cacioppo ve diğerleri, 1986, s.1033).

Düşük biliş ihtiyacına sahip bireyler çaba gerektiren yoğun düşünme faaliyetleri konusunda motive edilebilirken, yüksek biliş ihtiyacına sahip bireyler mesajın ilginç olmaması ve uğraş gerektirmemesi gibi belirli durumlarda ilgili konunun üzerine düşmemeyi tercih edebileceklerdir. Bu bağlamda aynı düşünsel uyarıya yüksek ve düşük biliş ihtiyacına sahip bireyler farklı tepkiler verebilmektedir. Yüksek ve düşük biliş ihtiyacına sahip bireyler tarafından verilen tepkiler aynı olsa dahi, bu durumun altında yatan sebepler ve bu tepkiye götüren süreçler (hemen inanmaya karşılık olarak önyargılı davranış) ile sonraki tepkiler (düşük biliş ihtiyacına sahip bireylerde yüksek biliş ihtiyacına sahip bireylere oranla daha zayıf bir tutum) farklı olabilmektedir (Petty ve diğerleri, 2009, s.326).

Tidwell, Sadowski ve Pate; yüksek biliş ihtiyacına sahip bireylerin, enformasyon aramaya ve elde edilen enformasyonu detaylı şekilde incelemeye ve çaba gerektiren bilişsel faaliyetler ile meşgul olmaya daha eğilimli olduğunu ortaya koymuştur. Yazarlara göre bu nedenle yüksek biliş ihtiyacına sahip bu bireyler, düşük biliş ihtiyacına sahip bireylere oranla daha fazla bilgiye sahip olmakta ve düşünme gibi bilişsel yeteneklerini kullanmada daha başarılı olmaktadır (Tidwell, Sadowski ve Pate, 2000, s.204). Düşünmekten hoşlanmalarından ve olumlu sonuçları beraberinde getiren daha iyi ve kapsamlı arama stratejileri geliştirmelerinden hareketle; yüksek biliş ihtiyacına sahip bireyler, bir enformasyon kaynağı olarak internete karşı da düşük biliş ihtiyacına sahip bireylere oranla daha olumlu bir tutum sergilemekte ve böylece web üzerinden daha fazla enformasyon arama davranışı içerisinde bulunmaktadır (Das ve diğerleri, 2003, s.189).

Biliş ihtiyacının bireyler arasındaki farklılıkları; bu bireylerin yalnızca enformasyonun nasıl işledikleri değil, aynı zamanda nasıl davrandıklarını anlamakla da ilgilidir. Bununla birlikte farklı biliş ihtiyacı seviyelerini içinde bulunan şartlara bağlı olarak olumlu/olumsuz, doğru/yanlış ve mantıklı/mantıksız tepkiler bağlamında değerlendirmek mümkündür. Örnek olarak yüksek biliş ihtiyacı belirli durumlarda fayda sağlamakta iken (örnek olarak alıcı-satıcı ilişkileri), bazı durumlarda ise düşük biliş ihtiyacı daha istenen sonuçları (yüksek katılımlı toplantılarda ortak bir karar alma durumları) beraberinde getirebilmektedir (Petty ve diğerleri, 2009, s.326).

3. BİLİŞİM OKURYAZARLIĞI

Enformasyon ve iletişim teknolojilerinde yaşanan hızlı gelişmeler aynı zamanda bilinçli bilgisayar ve internet kullanıcı kavramını ortaya çıkarmış, bu gelişmelerin çok hızlı oluşu da bilinçli bilişim teknolojileri kullanıcılarına ilişkin özelliklerin sürekli genişleyerek değişmesine sebep olmuştur. Kullanıcıların bilişim teknolojileri becerileri ve sayısal okuryazarlık düzeylerine ilişkin eksiklik ve yetersizlikler, bilgi toplumu hedeflerinden sapılarak çoğu bireyin bu hedef toplumun ve ekonominin dışında kalmasına ve bilişim teknolojilerinin verimlilik artışında sağladığı bütünsel etkiden yeterince yararlanamamasına neden olmaktadır (TBMM, 2012, s.535-536).

Bilişim okuryazarlığı bilgisayarları ve onunla ilgili teknolojileri basit kullanımdan ileri problem çözümlerine ve programlamaya kadar geniş bir yelpazede etkin bir biçimde kullanma yeteneği ve bilgisini ifade eder. Ayrıca kişinin bilgisayar programlarını ve diğer uygulamaları

kullanmadaki rahatlık düzeyini de tanımlayan bu kavram, bilgisayarların nasıl çalıştığını ve işlediğini bilmenin de göstergesidir (Aman ve Tripathi, 2011, s.20).

Bilişim okuryazarlığı; enformasyonun bir gereksinim olduğunun farkında olmayı, etkin biçimde onun varlığını ve yerini belirleyebilmeyi, enformasyona erişimi, onu organize etmeyi ve değerlendirmeyi gerektirmektedir. Bu bağlamda bilişim okuryazarı; enformasyon kaynaklarının daha etkin kullanan, bireysel ve iş yaşamına daha iyi hazırlanmış ve çalışma hayatı ile günlük yaşamda enformasyonu kendi yararına nasıl kullanacağını bilen bireyi ifade etmektedir. Böylece bilişim okuryazarı bir birey; bilgi erişim tekniklerini bilmemenin doğuracağı internet üzerindeki uygun bilgi kayıtlarına erişim kısıtlarından sıyrılmış ve yaşamı boyunca öğrenmenin ne olduğunu ya da nasıl öğreneceğini bilen birey olacaktır (Gürdal, 2003, s.3-4).

Bilinçli bilgisayar ve internet kullanımıyla ilgili olarak, literatürde birbirine yakın çeşitli kavramlar mevcuttur. Bu kavramlar; enformasyon okuryazarlığı, bilişim okuryazarlığı, medya okuryazarlığı sayısal okuryazarlık dijital okuryazarlık ve bilgisayar okuryazarlığı gibi kavramlardır. Enformasyon okuryazarlığı özellikle bilgiye ulaşmayı; sayısal okuryazarlık bilgiye ulaşmada kullanılan bilgisayar, internet, uydu, gibi teknolojik aletleri temel kullanma becerisine sahip olmayı; medya okuryazarlığı var olan bilgiye medya ve internet aracılığıyla eleştirel bir bakış açısıyla sahip olmayı; bilgisayar okuryazarlığı ve bilişim okuryazarlığı ise bilgiye ulaşmada kullanılan bilgisayar teknolojilerini temel düzeyde kullanma becerisini ifade etmektedir (TBMM, 2012, s.536).

Tübitak-PARDUS tarafından, bilişim okuryazarlığının sınırları *“Bilişim okuryazarının bilgisayar teknolojileri hakkında yüzeysel bir bilgiye sahip olması yeterlidir; kişisel bir bilgisayarı klasikleşmiş bir takım işler için kullanabilir, yapmak istediği iş için hangi uygulamayı ya da donanımı kullanacağını seçebilir. Bir sistemin arka planda nasıl çalıştığı hakkında fikir sahibi olması gerekmez, sadece işine uygun uygulamayı bulabilmesi ve kullanabilmesi yeterlidir.”* şeklinde çizilmiştir. Bu kapsamda ideal bir ortamda bilişim okuryazarının “temel beceriler”, “masaüstü becerileri”, “kişisel bilgi yönetimi ve ofis uygulamaları becerileri” ve “internet becerileri” olmak üzere toplam dört kategoride aşağıda belirtilen yeteneklere sahip olması gerektiği değerlendirilmiştir (PARDUS Ulusal İşletim Sistemi Projesi, http://tr.pardus-wiki.org/Pardus:Bili%C5%99Fim_Okur-Yazar%C4%B1/ Erişim Tarihi: 29 Mayıs 2013).

Temel beceriler

- Monitörü açıp kapayabilir, iyi görüntü için ayarlayabilir.
- Güç kablosu takılı mı, güç kaynağı çalışıyor mu kontrol edebilir.
- Fare kullanabilir.
- Yazıcısının ayarlarını yapıp kullanabilir.
- Tarayıcısının ayarlarını yapıp kullanabilir.
- Bilgisayarın çevresel aygıtlarını söküp yeniden takabilir.
- Yapmak istediği iş için hangi uygulamanın gerekli olduğunu seçebilir
- Kendisi için gerekli donanımı seçip alabilir.
- Disket, CD, DVD, usb disk, usb memory gibi değişik veri saklama ortamlarını kullanabilir.
- Gerekli uygulamayı kullanıp CD/DVD yazdırabilir.
- Bilgisayar teknolojisi kullanılan diğer teknolojileri de kullanabilir, bilgisayarı ile bunların iletişimini sağlayabilir (cep telefonu, PDA, dijital fotoğraf makinesi, vb.)

Masaüstü becerileri

- Yazılım kurmayı/güncellemeyi/kaldırmayı bilir.
- Masaüstü ortamının ne olduğunu, neler yapabileceğini, nasıl
- özelleştirebileceğini bilir. (duvar kağıdı, saat ayarı, ses ayarı, renkler ve çözünürlük, tema, simgeler, vb.)
- Dosyalarını yönetebilir.
- Yeni dosya/dizin yaratabilir.
- Masaüstünün kopyala/yapıştır/kes özelliklerini kullanabilir.
- Dosya/dizin silebilir.
- Verilerini değişik ortamlara aktarabilir, saklayabilir, yedekleyebilir.
- Bir uygulamadan nasıl çıkacağını bilir
- Arşivlemeyi, sıkıştırmayı ve açmayı bilir.
- Yardım dosyalarının varlığını bilir, yazılımlar ile ilgili sorun yaşadığında yardım dosyalarını okuyabilir.
- Disk/disket biçimlendirmeyi bilir.
- Ağ üzerinden dosya paylaşımını kullanabilir.
- Çoklu ortam teknolojilerini kullanabilir (ses, video, grafik, radyo/TV, vb.)

Kişisel bilgi yönetimi ve ofis uygulamaları becerileri

- Kelime işlemci, sunumcu, hesap çizelgesi, vb. ofis yazılımlarını kullanabilir.
- Kişisel bilgi yönetimi için ajanda, adres defteri, vb. yazılımları kullanabilir.

İnternet becerileri

- İnternete nasıl bağlanacağını bilir.
- Web tarayıcı kullanabilir, web sayfalarında gezinebilir, arama motorlarını kullanabilir.
- E-posta kullanabilir.
- İnterneti sadece bilgi/eğlence için değil hayatı kolaylaştırmak için kullanır.)
- Bazı uygulamalar için eklenti (plug-in) gerektiğinde onları kurabilir.
- İnternette dosya indirebilir.
- Başka bir bilgisayara bağlanıp kullanabilir.
- Dosya paylaşımı yazılımlarını kullanabilir.
- Görsel hazırlayıcılar ile kendi web sayfasını hazırlayabilir ve düzenleyebilir.

4. BİLİŞ İHTİYACI DÜZEYLERİNİN BİLİŞİM OKURYAZARLIĞINA ETKİSİ

Çalışma kapsamında bireyin biliş ihtiyacı düzeyinin bilişim okuryazarlığı üzerine etkisi incelenmiştir.

4.1. Araştırmanın Metodolojisi

Biliş İhtiyacı Ölçeği, John T. Cacioppo ve Richard E. Petty tarafından karakter olarak çaba gerektiren analitik faaliyetler ile meşgul olmaktan memnun olan ve olmayan bireyler arasındaki farklılıkları tespit ederek ortaya koymak amacıyla geliştirilmiştir (Cacioppo, Petty ve Morris, 1983, s.806). Cacioppo ve Petty'nin "bireyin düşünme ile meşgul olma ve bundan hoşnut olma eğilimi" olarak tanımladıkları biliş ihtiyacı için geliştirdikleri 34 maddelik bu ölçek, biliş ihtiyacını ölçme konusunda temel belirleyici yapı halini almıştır. Ölçek iki yıl sonra ise Cacioppo, Petty ve Kao tarafından 18 maddeye indirilmiş; daha kısa, etkin ve kolay uygulanabilir olan bu yeni versiyon yıllardır bireyin biliş ihtiyacını ölçmek için kullanılan temel ölçek olmuştur (Putrevu, Tan ve Lord, 2004, s.12). Çalışma kapsamındaki biliş ihtiyacı ile ilgileri veriler ise, Cacioppo, Petty ve Kao'nun tarafından ortaya konan "Biliş İhtiyacı Ölçeği"nin 18 soruluk kısa versiyonundan yararlanılarak elde edilmiştir (Cacioppo, Petty ve Kao, 1984, s.307).

Biliş İhtiyacı Ölçeği üzerine yapılan literatür taramalarında, Cacioppo ve Petty'nin bireyin biliş ihtiyacı düzeyini belirlerken kullandıkları ikili grup yapısının kullanıldığı, bununla birlikte yüksek ve düşük biliş ihtiyacı belirlenirken ortalama alma ve ortanca değer bulma yöntemlerine başvurulduğu görülmektedir. Bu çalışmada, biliş ihtiyacı ölçeğine ortanca değer bulma yöntemi uygulanmak suretiyle bireyler yüksek ve düşük biliş ihtiyacına

sahip olmak üzere iki gruba ayrılmış, incelemeler bu durum da göz önüne alınarak yapılmıştır.

Bilişim okuryazarlı derecesini ölçmek için ise, Tübitak-PARDUS projesi kapsamında ortaya konan “Bilişim Okuryazarı” tanımını içerisinde listenilen maddeler kullanılmış ve söz konusu maddeler katılımcılara 5’li Likert soru tipinde yöneltilmiştir.

Araştırma kapsamında bireylerin biliş ihtiyaç düzeylerinin bilişim okuryazarlığı üzerinde anlamlı bir etkisinin olup olmadığını test etmek amacıyla, yukarıda belirtilen iki ölçek Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu’nda okumakta olan 346 öğrencinin katılımı ile test edilmiştir. Ankete katılan bu 346 öğrencinin 220’i kız, 126’sı ise erkektir.

Araştırma kapsamında yer alan ölçeklere 0,05 anlamlılık düzeyinde yapılan güvenilirlik analizleri sonucunda anketin tamamı için Cronbach’s Alpha Değeri 0,937 olarak bulunmuştur. Ölçekler ayrı ayrı değerlendirildiğinde; Biliş İhtiyacı Ölçeği’ne ait Cronbach’s Alpha Değeri 0,882, Bilişim Okuryazarlığını ölçen ankete ait Cronbach’s Alpha Değeri ise 0,967 olarak elde edilmiştir.

Biliş İhtiyacı Ölçeği’ne uygulanan faktör analizi doğrultusunda ölçek; “Düşünme Faaliyetleri ile Meşgul Olma” (3, 4, 5, 7, 8, 9, 12, 16 ve 17. sorular), “Bilişsel Faaliyetlerden Hoşlanma” (10, 11, 14 ve 18. sorular) ve “Karmaşık Düşünmeyi ve Faaliyetleri Tercih Etme” (1, 2, 6, 13 ve 15. sorular) olmak üzere üç faktöre ayrılmıştır.

Biliş İhtiyacı Ölçeği’nden elde edilen faktörlere teker teker bakıldığında Düşünme Faaliyetleri ile Meşgul Olma faktörünün açıklayıcılığı %33,686, Bilişsel Faaliyetlerden Hoşlanma faktörünün açıklayıcılığı %9,463, Karmaşık Düşünmeyi ve Faaliyetleri Tercih Etme faktörünün açıklayıcılığı %7,495 ve bu üç faktörün toplam açıklayıcılığı ise %50,644 şeklinde elde edilmiştir.

Ankete katılan bireylerin biliş ihtiyaçlarının düşük ya da yüksek olmasının hesaplanması amacıyla Başak Değerli’nin oluşturmuş olduğu “Biliş İhtiyacı Skoru”ndan yararlanılmıştır. Söz konusu hesaplamada her birey için biliş ihtiyacı ölçeğindeki her faktöre ait sorulara verilen cevaplar toplanmakta, toplanan değerler ilgili faktörün açıklayıcılığı ile çarpılmaktadır. Böylece elde edilen faktör skorları toplanmak suretiyle bireye ait “Biliş İhtiyacı Skoru” hesaplanmaktadır. Biliş ihtiyacı skorunun formülize edilmiş hali aşağıdadır.

$$B.İ.S. = v_{f_1} \sum_{i=1}^n x_{i_{f_1}} + v_{f_2} \sum_{i=1}^n x_{i_{f_2}} + \dots + v_{f_m} \sum_{i=1}^n x_{i_{f_m}}$$

V: Faktörün toplam varyanstaki açıklayıcılık değeri

f: Faktör

B.İ.S: Biliş ihtiyacı skoru

x: Anket sorularına verilen cevap değeri

Formül 1. Biliş İhtiyacı Skoru Formülü

Bu doğrultuda ankete katılan her birey için biliş ihtiyacı skoru hesaplanmış, tüm biliş ihtiyacı skorlarının ortanca değerinden küçük olan değerler “Düşük Biliş İhtiyacı Skoru”, ortanca değerinden büyük olan değerler ise “Yüksek Biliş İhtiyacı Skoru” olarak adlandırılmıştır.

4.2. Analiz Bulguları

Ankete katılan öğrencilerin Biliş İhtiyacı ve Bilişim Okuryazarlığı faktörlerine ait ortalamalarını gösteren tablo aşağıdadır. Cinsiyet ile biliş ihtiyacı ve bilişim okuryazarlığı arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığını test etmek amacıyla uygulanan T-Testi sonucunda %5 anlamlılık düzeyinde çift yönlü (2-tailed) p değeri tüm faktörler için 0,05 değerinden büyük olarak elde edildiğinden dolayı cinsiyet bağlamında bireylerin biliş ihtiyacı ya da bilişim okuryazarlığı farklılığından söz edilememektedir.

Tablo 1. Biliş İhtiyacı ve Bilişim Okuryazarlığı Faktörlerine Ait Ortalamalar ile Cinsiyete Bağlı Anlamlılık Değerleri

	Cinsiyet	Sayı	Ortalama	T-Testi
				çift yönlü (2-tailed) p değeri
Düşünme Faaliyetleri ile Meşgul Olma	Kız	220	3,4917	0,375
	Erkek	126	3,5865	
Bilişsel Faaliyetlerden Hoşlanma	Kız	220	3,6708	0,847
	Erkek	126	3,6923	
Karmaşık Düşünmeyi ve Faaliyetleri Tercih Etme	Kız	220	3,3958	0,225
	Erkek	126	3,5385	
Temel Beceriler	Kız	220	4,1250	0,863
	Erkek	126	4,1442	
Masaüstü Becerileri	Kız	220	4,1292	0,973
	Erkek	126	4,1250	
Kişisel Bilgi Yönetimi ve Ofis Uygulamaları Becerileri	Kız	220	4,0000	0,763
	Erkek	126	4,0385	
İnternet Becerileri	Kız	220	4,0250	0,597
	Erkek	126	4,0865	
Biliş İhtiyacı Skoru	Kız	220	1303,45	0,948
	Erkek	126	1331,26	

Bireylerin biliş ihtiyaçlarının bilişim okuryazarlıkları üzerinde anlamlı bir etkisinin olup olmadığını test etmek amacıyla da regresyon analizleri gerçekleştirilmiştir. Bilişim okuryazarlığının her bir alt bileşeni için ayrı ayrı gerçekleştirilen regresyon analizleri sonucunda elde edilen regresyon formülleri aşağıdaki gibidir.

$$\begin{aligned} TB &= 1,686 + 0,078*d_{DFMO} + 0,335*d_{BFH} + 0,273*d_{KDFTE} \\ MB &= 1,482 + 0,109*d_{DFMO} + 0,340*d_{BFH} + 0,294*d_{KDFTE} \\ KBYOUB &= 1,519 + 0,067*d_{DFMO} + 0,354*d_{BFH} + 0,278*d_{KDFTE} \\ IB &= 1,551 + 0,159*d_{DFMO} + 0,236*d_{BFH} + 0,308*d_{KDFTEB} \end{aligned}$$

Gerçekleştirilen analizlerde tüm biliş ihtiyacı faktörleri modelin açıklayıcılığı bağlamında anlamlı bulunmuştur ($p < 0,05$). Bağımlı değişken olan bilişim okuryazarlığı ile bağımsız değişken olarak ele alınan biliş ihtiyacı arasındaki korelasyonu temsil eden R değerleri ise sırası ile temel beceriler için 0,686, masaüstü becerileri için 0,671, kişisel bilgi yönetimi ve ofis uygulamaları becerileri için 0,628 ve internet becerileri için de 0,659 olarak elde edilmiştir. Bu sonuçlar biliş ihtiyacı ile bilişim okuryazarlığı arasında tüm bilişim okuryazarlığı faktörleri bağlamında pozitif ve önemli sayılabilecek bir ilişki olduğuna işaret etmektedir. Biliş ihtiyacının bilişim okuryazarlığı faktörlerine ait varyansların ise sırası ile %44, %43, %38 ve %42'sini açıklamaktadır.

Regresyon formüllerinde de görüldüğü üzere tüm biliş ihtiyacı faktörlerinin bilişim okuryazarlığı bileşenlerini olumlu yönde etkilemektedir. Bilişsel faaliyetlerden hoşlanma faktörü temel beceriler, masaüstü beceriler ve kişisel bilgi yönetimi ve ofis uygulamaları becerilerini en fazla etkileyen faktör olurken; internet becerilerini en çok etkileyen faktör ise karmaşık düşünmeyi ve faaliyetleri tercih etme olmuştur.

Biliş ihtiyacı düzeylerinin, faktörler göz önüne alınmaksızın bilişim okuryazarlığı üzerine etkisini gösteren regresyon formülü de aşağıdadır.

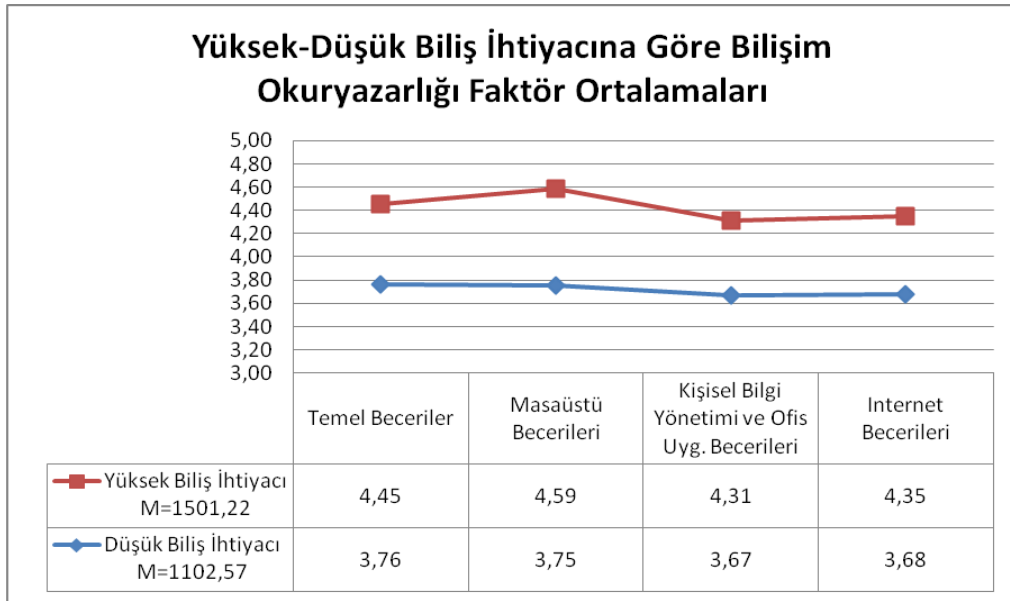
$$\text{Bilişim Okuryazarlığı} = 1,646 + 0,094*d_{DFMO} + 0,331*d_{BFH} + 0,269*d_{KDFTE}$$

Yapılan regresyon analizinde tüm biliş ihtiyacı faktörleri modelin açıklayıcılığı bağlamında anlamlı bulunmuş, bilişim okuryazarlığı ile biliş ihtiyacı arasındaki korelasyonu temsil eden R değeri ise 0,763 olmuştur. Yine yapılan analiz sonucunda biliş ihtiyacına ait varyansın %54'ünü açıkladığı görülmüştür. Elde edilen bulgulara göre biliş ihtiyacı ile bilişim

okuryazarlığı arasında pozitif ve önemli sayılabilecek bir ilişki olduğunu söylemek mümkündür.

Bu pozitif ve anlamlı ilişki doğrultusunda biliş ihtiyacı skorları değerlendirildiğinde; biliş ihtiyacı skorlarına göre yüksek biliş ihtiyacı skor ortalaması 1501,22, düşük biliş ihtiyacı skor ortalaması ise 1102, 57 olarak hesaplanmıştır. Yüksek ve düşük biliş ihtiyacına sahip bireyler için ayrı ayrı bilişim okuryazarlığı faktör ortalamalarını gösteren tablo aşağıdadır. Tabloda yüksek ve düşük biliş ihtiyacına sahip bireyler için bilişim okuryazarlığı ölçeğinin her bir faktörüne ortalamalar yer almaktadır. Bilişim okuryazarlığına ait tüm faktörlerde yüksek biliş ihtiyacına sahip bireylerin bilişim okuryazarlığı ortalamalarının düşük biliş ihtiyacına sahip bireylerin ortalamalarından yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo 2. Yüksek ve Düşük Biliş İhtiyacına Göre Bilişim Okuryazarlığı Faktör Ortalamaları



5. SONUÇ

Enformasyon ve iletişim teknolojilerinde yaşanan ve artarak devam eden ilerlemeler günümüz toplumlarını dönüşüm içine sokmuş, günlük yaşantımız bilgisayarlar ve internet ile çevrelenmiştir. Bu yeni dünya düzeninde bilgiye hızlı ve zamanında erişebilmek, hatta hızla akan bu dünyaya ayak uydurabilmek için geleneksel okuryazarlığın ötesinde, bilişim okuryazarı olabilmek bir zorunluluk haline almıştır. Bireyin bilişim okuryazarlık düzeyinin ve bu niteliğe olan ilgisinin de bireylerin bilişsel düzeyi ile ilgili olduğu değerlendirilmektedir. Bu doğrultuda bireyin bilişim ihtiyacı düzeyinin bilişim okuryazarlığı üzerinde bir etkisinin olup olmadığı araştırılmış, bilişim ihtiyacı ile bilişim okuryazarlığı arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuç bağlamında bireylerin bilişim okuryazarlığı düzeylerini arttırmak amacıyla, bilişim ihtiyacı düzeylerindeki farklılıklar göz önüne alınarak politikalar geliştirilmesinin ve düşük bilişim ihtiyacına sahip bireylerin bilişim okuryazarlık düzeylerini arttırmaya yönelik tedbirler alınmasının uygun olacağı değerlendirilmektedir.

KAYNAKLAR

Aman, Amit Kumar ve Vivek Nath Tripathi. "Assessment of Computer Literacy Among High School Students". **International Journal of Management & Computing Sciences (IJMCS)**. Vol.1, No.3, 2011, ss.20-24.

Cacioppo, John T., Richard E. Petty ve Chuan Feng Kao. "The Efficient Assessment of Need for Cognition". **Journal of Personality Assessment**. Vol. 48, No.3, 1984, ss.306-307.

Cacioppo, John T., Richard E. Petty, Chuan Feng Kao ve Regina Rodriguez. "Central and Peripheral Routes to Persuasion: An Individual Difference Perspective". **Journal of Personality and Social Psychology**. Vol.51, No.5, 1986, ss.1031-1043.

Cacioppo, John T., Richard E. Petty, Jeffrey A. Feinstein ve W. Blair G. Jarvis, "Dispositional Differences in Cognitive Motivation: The Life and Times of Individuals Varying in Need for Cognition". **Psychological Bulletin**. Vol.119, No.2, 1996, ss.197-253.

Cacioppo, John T., Richard E. Petty ve Katherine J. Morris. "Effects of Need for Cognition on Message Evaluation, Recall, and Persuasion". **Journal of Personality and Social Psychology**. Vol.45, No.4, 1983, ss.805-818.

Curşeu, Petru Lucian. “Need For Cognition and Active Information Search In Small Student Groups”. **Learning and Individual Differences**. Vol.21, 2011, ss.415–418.

Das, Samar, Raj Echambadi, Michael McCardle ve Michael Lockett. “The Effect of Interpersonal Trust, Need for Cognition, and Social Loneliness on Shopping, Information Seeking and Surfing on the Web”. **Marketing Letters**. Vol.14, No.3, 2003, ss.185–202.

Değerli, Başak. “Bilişsel Süreçler Bağlamında Tüketici Davranışının Yeni İletişim Ortamlarında Bilgi Edinme Amaçlı İncelenmesi: “Online” Mağaza Kullanım Niyeti Üzerine Bir Araştırma”, **Yayınlanmamış Doktora Tezi**. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2011.

Gürdal, Oya. “İnternet’te Bilgi Erişim ve Bilgi Erişim Kaynakları”. **Ankara Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı Bülteni**. Sayı.27, 2003, ss.1-4.

PARDUS Ulusal İşletim Sistemi Projesi, http://tr.pardus-wiki.org/Pardus:Bili%C5%9Fim_Okur-Yazar%C4%B1/ (29 Mayıs 2013).

Petty, Richard E., Pablo Brinol, Chris Loersch ve Michael J. McCaslin. “The Need For Cognition”. Mark R. Leary ve Rick H. Hoyle (Ed.). **Handbook of Individual Differences In Social Behavior** içinde, New York: Guilford Press, 2009, ss.318-329.

Putrevu, Sanjay Joni Tan ve Kenneth R. Lord. “Consumer Responses to Complex Advertisements: The Moderating Role of Need for Cognition, Knowledge, and Gender”. **Journal of Current Issues & Research in Advertising**. Vol.26, No.1, 2004, ss.9-24.

Tidwell, Pamela S., Cyril J. Sadowski ve Lia M. Pate. “Relationships Between Need for Cognition, Knowledge, and Verbal Ability”. **The Journal of Psychology**. Vol.134, No.6, 2000, ss.634-644.

Türkiye Büyük Millet Meclisi. **Bilgi Toplumu Olma Yolunda Bilişim Sektöründeki Gelişmeler ile İnternet Kullanımının Başta Çocuklar, Gençler ve Aile Yapısı Üzerinde Olmak Üzere Sosyal Etkilerinin Araştırılması Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu Raporu**. Ankara, 2012.